

Stanisław Bielecki

Kairos chrześcijanina według Rz 13, 11-14

Collectanea Theologica 65/3, 85-99

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW BIELECKI, KIELCE – LUBLIN

KAIROS CHRZEŚCIJANINA WEDŁUG RZ 13, 11-14

Już pierwszy kontakt z treścią perykopy Rz 13, 11-14 pozwala zauważyć, że występujący w w. 11a termin „kairos”, który polskie przekłady oddają wyrażeniem „chwila obecna”, znajduje bliższe objaśnienie w pozostałych wersetach. Ponieważ pełne zrozumienie treści tego typowo greckiego pojęcia nie jest możliwe bez odwołania się do znaczeń, jakie przybierało ono w literaturze greckiej, dlatego wydaje się wskazanym choćby krótkie omówienie tego zagadnienia.

Pozabiblijne użycie terminu „kairos”.

Na wstępie należy zaznaczyć, że rzeczownik „kairos” przeszedł w ciągu wieków wyraźną ewolucję znaczeniową, zaś jego etymologia trudna jest do jednoznacznego określenia¹. Nie jest on znany w dziełach Homera, jakkolwiek występuje w nich termin „to kairion” oznaczający takie miejsce na ciele, gdzie zranienie bywa śmiertelne² oraz jego przymiotnikowa forma: „kairios”.

W swym najbardziej podstawowym znaczeniu rzeczownik „kairos” oznaczał „to co rozstrzygające”, „zasadniczy, istotny punkt” z tym, że w grę mogły wchodzić zarówno miejsce, rzecz, jak i czas. W miarę jednak upływu czasu użycie tego terminu na oznaczenie miejsca zanika, na oznaczenie rzeczy staje się coraz rzadsze, przez co znaczenie czasowe zdobywa pozycję dominującą³.

Najstarsze świadectwo użycia słowa „kairos” napotykamy w dziele Hezjoda: „Prace i dnie”: „kairos d’epi pasin aristos” (694). Jego znaczenie należy odczytywać w kontekście bezpośrednio poprzedzającego wyrażenia, wzywającego do zachowania miary. Już na

---

¹ Sposoby wyjaśniania etymologii tego rzeczownika podają: D. L e v i, *Il kairos attraverso la letteratura greca*, Rendiconti dell’Accademia dei Lincei 32(1923), s. 261-264; M. K e r k h o f f, *Zum antiken Begriff des Kairos*, ZPF 27(1973), s. 258 n.; M. T r é d é, *Kairos, problemes d’étymologie*, REG 97 (1984), s. XI-XVI.

² Por. F. P f i s t e r, *Kairos und Symmetrie*, w: *Würzburger Studien zur Altertumswissenschaft* 13(1938), s. 132.

³ Por. G. D e l l i n g, *Kairos*, TWNT, III, s. 456.

tym przykładzie daje się zauważyć bliskość znaczeniową terminów „kairos” i „metron”. Ponieważ w mentalności starożytnych Greków poczucie miary, harmonii, symetrii, równowagi odgrywało bardzo istotną rolę, stąd też w miarę upływu czasu ubogacany o nowe aspekty i odcienie „kairos” znajduje coraz szersze zastosowanie w odniesieniu do różnych dziedzin ludzkiej działalności. Termin ten zdobywa sobie bardziej lub mniej wyraźną pozycję w filozofii, etyce, sztuce, religii, retoryce, w różnego rodzaju dziełach literackich, a nawet w medycynie⁴.

Z punktu widzenia studium listów Pawłowych istotnym jest spostrzeżenie, że „kairos” łączy w sobie zarówno elementy estetyczne jak i etyczne⁵. Te ostatnie w szczególny sposób wyeksponował cieszący się wielkim uznaniem starożytnych Pindar z Teb (518-446 przed Chr.), u którego „kairos” jest jednym z ważniejszych pojęć. W centrum jego etyki znajduje się „kalon ergon”, dla osiągnięcia którego człowiek musi pielęgnować i uaktywniać złożoną w nim „aretē”, zaangażować swe siły oraz uchwycić „kairos”. Jest to o tyle trudne, że „ho kairos pros anthrōpōn brachy metron echei” (Pythionikai 4,286-287). Nie bez znaczenia jest również fakt, że Pindar uważa „kairos” za boski dar⁶.

Problematyka związana z tym pojęciem zajmuje znaczące miejsce u najdawniejszych mędrców i filozofów greckich. Z zachowanych wypowiedzi „siedmiu mędrców” na uwagę zasługują wezwanie Pittakosa z Mityleny: „kairon gnōthi” oraz powiedzenie Solona: „Opieczętu j mōwę milczeniem, a milczenie stosownością (kairōi)”⁷

⁴ Na przykład, doświadczonego lekarza, który umiał zaaplikować odpowiednie lekarstwo we właściwej chwili, już od czasów Pindara nazywano „epikairos”; por. D. L e v i, *Il kairos attraverso la letteratura greca...*, s. 271.

⁵ Por. T e n z e, *La psicologia dei personaggi sofoclei e l'opportunità*, w: *Atene e Roma* 4 (1923), s. 18; t e n z e, *Il concetto di kairos e la filosofia di Platone*, *Rendiconti dell' Accademia dei Lincei* 33 (1924), s. 7.

⁶ Por. W. S c h m i d, *Die klassische Periode der griechischen Literatur*, w: W. S c h m i d – O. S t ä h l i n, *Geschichte der griechischen Literatur*, München 1929, cz. I, t. 1, s. 590 nn.; H. F r ä n k e l, *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums* München 1962, s. 509 n. Artykuł: R. H a r r i s, *Pindar and St. Paul*, *ExT* 33(1921-22), s. 456-457 wprawdzie nie omawia terminu „kairos”, lecz na przykładzie 2Tm 2,7 wskazuje na ewentualne związki św. Pawła z tym autorem.

⁷ Por. D. L e v i, *Il kairos attraverso la letteratura greca...*, s. 274n.

Diogenes Laertios⁸ podaje, że Protagoras z Abdery jako pierwszy wykladał na temat znaczenie terminu „kairos”. Nie wiemy jednak nic bliższego odnośnie jego szczegółowych poglądów na ten temat.

Refleksja nad problemami etyki zajmowała znaczące miejsce w nurcie filozofii pitagorejskiej. Swą etykę łączyli oni z systemem liczb, wśród których siódemka oznaczająca ideał pełni była utożsamiana z „kairos”. Zainteresowanie tym terminem było u nich tak wielkie, że ceniono go na równi z takimi pojęciami jak „duch” i „intelekt”. Podkreślano, że „kairos” jest konieczny przy każdej czynności. Jego natura jest wielopostaciowa i trudno jest dokładnie określić okoliczności, w których on się przedstawia, gdyż „kairos” za każdym razem pojawia się z nowymi cechami i z nowymi wymaganiami⁹.

Kairos znalazł się również pośród bóstw greckich, o czym już świadczy hymn napisany ku jego czci przez Iona z Chios (V w. przed Chr.). Kairos nazwany jest w nim najmłodszym synem Zeusa¹⁰. Nadworny rzeźbiarz Aleksandra Wielkiego, Lizyp z Sikionu, twórca nowego kanonu rzeźbiarskiego, wykonał słynny posąg Kairosa, który doczekał się wielu kopii.

Klasyczny okres literatury i sztuki greckiej był okresem najwyższego zainteresowania terminem „kairos”. Uogólniając, oznaczał on wtedy najczęściej „sposobność”, „sprzyjającą okazję”, „rozstrzygający moment”, „krytyczną chwilę domagającą się podjęcia decyzji”. Daje się jednak zauważyć, że począwszy od IV wieku słowo „kairos” coraz wyraźniej zatracą swą pierwotną ostrość. I tak w epoce hellenistycznej „kairos” jako „sprzyjająca okazja” nierzadko przybiera następujące odcienie znaczeniowe: „pożytek”, „ko-

---

⁸ *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, IX. 52.

⁹ Por. D. Levi, *Il kairos attraverso la letteratura greca...*s. 275 n.; M. Kerckhoff, *Kairos*, HWP, t. IV, k. 667; C. I. de Vogel, *Pythagoras and Early Pythagoreanism*, Assen 1966, s. 138 n.; P. Kucharski, *Sur la notion pythagoricienne du kairos*, *Revue philosophique* 153 (1963), s. 141-169.

¹⁰ Por. A. B. C. O o k, *Zeus. A Study in Ancient Religion*, Cambridge 1925, cz. 2, t. 2, s. 859; L. S c h m i d t, *Die Ethik der alten Griechen*, Berlin 1882, s. 77.

rzyć”, „zysk” lub nawet niekiedy staje się synonimem terminu „chronos”¹¹.

Zasygnalizowana powyżej ewolucja znaczeniowa wcale nie stanęła na przeszkodzie, by „kairos” zajął ważne miejsce w systemie etyki stoickiej¹², cieszącej się znaczną popularnością w czasach Nowego Testamentu.

Podsumowując należy podkreślić, że „kairos” jawił się dla starożytnych jako sprzyjająca okazja, będąca darem bogów i kryjąca w sobie stanowcze wezwanie, którego odrzucenie pociągało za sobą poważne następstwa. Nic więc dziwnego, że po dokonaniu odpowiednich modyfikacji słowo to przez LXX weszło do słownictwa biblijnego.

Użycie terminu „kairos” w Liście do Rzymian w świetle LXX

Termin „kairos” pojawia się w Liście do Rzymian 6 razy¹³ w następujących sformułowaniach: „en tō nyn kairō” (3,26; 11,5), „tou nyn kairou” (8,18), „kata kairon” (5,6), „kata ton kairon touton” (9,9) oraz „eidotes ton kairon” (13,11).

Wyrażenie „en tō nyn kairō” znane jest Septuagincie, przy czym w dwóch przypadkach chodzi o sytuację Lei po urodzeniu synów (Rdz 29,34; 30,20), zaś w trzecim o interwencję Boga na rzecz uciemięzonego ludu izraelskiego: „Rzekł Pan do Mojżesza: Wstań rano i idź do faraona i powiedz mu: To mówi Pan, Bóg Hebrajczyków: Wypuść lud mój, aby Mi służył, ponieważ tym razem (en tō nyn kairō) zsyłam wszystkie moje plagi na ciebie samego, na twoje sługi i na twój lud, abyś poznał, że nie ma równego Mi na całej ziemi” (Wj 9,13-14).

¹¹ Por. M. Adinolfi, *La prima lettera ai Tessalonicesi nel mondo greco – romano*, Roma 1990, s. 205 nn. Owo zacieranie się ostrości między pojęciami „kairos” i „chronos” nie było jednak aż tak znaczne, skoro św. Augustyn komentując werset Dz 1,7 zaznaczał, że łacina nie zna słowa, które oddawałoby sens terminu „kairos” oraz, że „kairos quippe appellant Graeci tempora quidam, non tamen quae in spatiorum voluminibus transeunt, sed quae in rebus ad aliquid importuni vel opportuni sentiuntur, sicut messis, vindemia, calor, frigus, pax, bellum et si quae similia; chronous autem ipsa spatia temporum vocant” (Ep 197,2).

¹² Por. V. G o l d s c h m i d t, *Le système stoicien et l'idée du temps*, Paris 1969, s. 202 n.

¹³ W Rz 12,11 niektóre rękopisy mają „kairō” zamiast „kyriō”. Mimo, że lekcja „pełnijcie służbę Panu” jest znacznie lepiej poświadczona, to jednak nie brak komentarzy i opracowań, które opowiadają się za oryginalnością lekcji z „kairō” jako lectio difficilior.

Mówiąc o słowie obietnicy danej przez Boga Abrahamowi, św. Paweł w jednym krótkim zdaniu: „Przyjdę o tym samym czasie (kata ton kairon touton), a Sara będzie miała syna” (Rz 9,9) streszcza dwa dość długie wersety Rdz 18,10.14, w których występuje termin „kairos”, zaś w pierwszym z nich wyrażenie: „kata ton kairon touton”. W kilku miejscach zwrot „kata ton kairon” służy w LXX jedynie do mniej lub bardziej wyraźnego wypunktowania wydarzeń, czyli umieszczenia ich na linii czasu, bez jakiegokolwiek zabarwienia teologicznego (por. Lb 22,4; Sdz 21,22; Jdt 16,25; Hi 5,26; Jr 5,24; 1 Mch 4,54; 4,60). W oznaczonym czasie (kata ton kairon) winna być obchodzona Pascha oraz mają być składane ofiary (Wj 23,15; Lb 9,7.13).

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na werset Iz 60,22: „Ja, Pan, zdziałam to szybko w swoim czasie (kata kairon)”. Sam Bóg staje się gwarantem spełnienia się Jego zbawczych planów dotyczących przyszłego odnowienia Jerozolimy, zapowiadanych wcześniej w wersetach 60,1-21. O spełnieniu się jednego z centralnych wydarzeń historii zbawienia w ten sposób mówi Rz 5,6: „Chrystus umarł za nas, jako za grzeszników, w oznaczonym czasie (kata kairon), gdyśmy jeszcze byli bezsilni”.

Dodać należy, że znacznie częściej ideę historii zbawienia przywołuje formuła „en tō kairō ekeinō”, oddawana zazwyczaj zwrotem „w owym czasie”. Szczególnie w Księdze Powtórzonego Prawa nawiązuje ona do minionych wydarzeń zbawczych (por. 1,9.16.18; 2,34; 3,4.8.12.18.21.23; 4,14; 5,5; 9,19.20; 10,1:8). Natomiast w księgach prorockich formuła ta wskazuje – między innymi – na zbawcze dzieła Boże w bliższej lub dalszej przyszłości (Mi 3,4; Jl 4,1; So 3,16.19.20; Iz 18,7; Ir 3,17; 8,1; 50,4.20).

Występujące w LXX łączenie terminu „kairos” z dziełem zbawienia człowieka ujawni się z całą wyrazistością w pismach św. Pawła, w szczególności zaś sposób w Liście do Rzymian. Istotna treść terminu „kairos” w Rz 13,11 zawarta została w stwierdzeniu: „Teraz bowiem zbawienie jest bliżej nas niż wtedy, gdyśmy uwierzyli”.

Ponadto słowo „kairos” w przekładzie LXX wskazuje na czasy mesjańskie. Zauważa się to wyraźnie w prorocत्वie Micheasza: „A ty, Betlejem Efrata (...)! Z ciebie mi wyjdzie Ten, który będzie władał w Izraelu (...). Przeto Pan wyda ich aż do czasu (heōs kairou), kiedy porodzi mająca porodzić” (Mi 5,1-2).

Wyrażenie „eidotes ton kairon” (Rz 13,11) określa chrześcijanina jako tego, który zna „kairos”. Takie określenie nie jest

pozbawione podstaw, gdyż św. Paweł już wcześniej, w kilku miejscach listu wyraźnie dawał poznać, co rozumie używając tego terminu. Stąd szczegółową analizę wersetów 13,11-14 poprzedzi skrótowe omówienie innych fragmentów listu, w których pojawia się idea „kairos” Chrystusa lub chrześcijanina.

Rz 13,11-14 w kontekście wersetów 5,6; 3,26; 8,18 i 11,5.

Nie sposób zrozumieć „kairos” chrześcijanina bez odniesienia do „kairos” Chrystusa. Wyraźnie można to dostrzec w wersecie Rz 5,6: „Chrystus umarł za nas, jako za grzeszników, w oznaczonym czasie (kata kairon), gdyśmy jeszcze byli bezsilni”. Nie jest łatwo jednoznacznie określić, czy wyrażenie „kata kairon” wskazuje na dobrowolną śmierć Chrystusa¹⁴, czy też ma na uwadze czas „gdyśmy jeszcze byli bezsilni”¹⁵. Określanie terminem „kairos” czasów mesjańskich, zbawczych dzieł Jezusa, zwłaszcza Jego śmierci i zmartwychwstania znane jest w innych księgach Nowego Testamentu (Mt 8,29; 16,3; 26,18; Mk 1,15; Łk 4,13; 12,56; 19,44; J 7,8; Ef 1,10; 1 Tm 2,6). Nie można mówić o „kairos” chrześcijanina w oderwaniu od „kairos” Chrystusa.

Fundamentalny związek między dziełem zbawczym Chrystusa a „kairos” chrześcijanina uwypukla fragment Rz 3,21-26 zawierający formułę: „en tō nyn kairō” (w. 26). Egzegeci zgodni są co do tego, że Rz 3,21-26 przynależy do tych urywków, które mają kluczowe znaczenie dla całego listu¹⁶. Centralnym tematem Rz 3,21-26 jest objawienie się Bożej sprawiedliwości: „Jest to sprawiedliwość Boża przez wiarę w Jezusa Chrystusa dla wszystkich, którzy wierzą (w. 22). Następne wersety ukazują kontrast między stanem ludzkości: „wszyscy zgrzeszyli i pozbawieni są chwały Bożej” (w. 23) a wielkim objawieniem się łaski Bożej: „dostępują usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Chrystusie Jezusie” (w. 24).

¹⁴ Za taką opinią opowiadają się między innymi: O. K u s s, *Der Römer Brief*, Regensburg 1963², s. 208; K. R o m a n i u k, *List do Rzymian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1978, s. 134.

¹⁵ W ten sposób interpretują „kata kairon”: H. S c h l i e r, *Der Römerbrief*, Freiburg 1977, s. 152; U. W i l c k e n s, *Der Brief an die Römer*, t.1, Zürich 1978, s. 295.

¹⁶ K. R o m a n i u k, *dz. cyt.*, s. 116 pisze: „Tekst 3,21-26 – to fragment, od którego właściwej egzegezy zależy zrozumienie teologicznej treści całego listu, a w pewnym sensie całej teologii Pawła”.

Ideę sprawiedliwości Bożej pojętej jako łaska rozwijają wersety 25-26: „Jego to ustanowił Bóg narzędziem przebłagania przez wiarę mocą Jego krwi. Chciał przez to okazać, że sprawiedliwość Jego względem grzechów popełnionych dawniej – za dni cierpliwości Bożej – wyrażała się w odpuszczeniu ich po to, by ujawnić w obecnym czasie (en tō nyn kairō) Jego sprawiedliwość i aby pokazać, że On sam jest sprawiedliwy i usprawiedliwia każdego, który wierzy w Jezusa”.

Komentując ten nieco zawiły tekst H. Langkammer¹⁷ wyjaśnia, że „pierwsze ujawnienie sprawiedliwości Bożej wiąże się bezpośrednio ze zbawczą śmiercią Jezusa, drugie zaś – z kontynuacją jej skutków, dokonującą się «w obecnym czasie» przez przyjęcie Ewangelii”. Dla zrozumienia terminu „kairos” nie bez znaczenia jest fakt, że bardzo wielu egzegetów dopatruje się w tekście Rz 3,24-26 formuły, którą Paweł przejął z tradycji i włączył do swej teologicznej argumentacji¹⁸.

Przypuszcza się, że wersety 24-26 zawierają starą ekspiacyjną formułę wiary, którą Apostoł zreinterpretował włączając do niej nowe własne wyrażenia, w tym również zwrot: „en tō nyn kairō”¹⁹. Zważywszy, że fragment ten jest aż nadto przeładowany pod względem treści, samo włączenie do niego słów „en tō nyn kairō” nadaje im szczególnego znaczenia. Zatem według Rz 3,25-26 kairos chrześcijanina integralnie złączony jest ze zbawczym dziełem Ojca w Jezusie Chrystusie. Dzieło to swymi skutkami – niezależnie od czasu – osiąga wszystkich, którzy wierzą.

Podobnie jak kairos Chrystusa nie był wolny od cierpień, tak też i kairos chrześcijanina naznaczony jest cierpieniem. Opisując nowe życie ochrzczonych, czyli ich życie w Duchu Świętym (Rz 8,1-13) oraz ich przybranie za dzieci Boże (8,14-17), św. Paweł stwierdza, że są oni współdziedzicami Chrystusa. „Skoro wspólnie z Nim cierpimy, to po to, by wspólnie mieć udział w chwale” (w. 17). Cierpienia te jednak są nieproporcjonalnie małe w porównaniu z czekającą nas w przyszłości chwałą: „Sądzę bowiem, że cierpień terażniejszych (tou nyn kairou) nie można stawiać na równi z chwałą, która ma się w nas objawić” (w. 18). Stwierdzenie to stanowi

¹⁷ *Ekspiacyjna formuła wiary w Rz 3,24-26*, RTK 23,1 (1976), s. 37.

¹⁸ Stan badań nad tym problemem podaje: U. Wilckens, *dz. cyt.*, s. 183 n.

¹⁹ Por. H. Langkammer, *art. cyt.*, s. 34.

podstawową tezę, zaś wersety 19-27 jej uzasadnienie, w którym na plan pierwszy wysuwa się idea chrześcijańskiej nadziei²⁰.

Formuła „en tō nyn kairō” pojawia się ponownie w Rz 11,5 w kontekście rozważań nad rolą Żydów w historii zbawienia. Rozważając problem miejsca Żydów we wspólnocie Kościoła, św. Paweł stwierdza: „Tak przeto i w obecnym czasie (en tō nyn kairō) ostała się tylko Reszta wybrana przez łaskę”. Z naszego punktu widzenia znaczące jest tu wyraźne łączenie kairos chrześcijanina z ideą łaski Bożej.

Mając na uwadze to co powyżej – niezwykle skrótowo – powiedziano o kairos Chrystusa i o kairos chrześcijanina można stwierdzić, że Apostoł miał podstawy zwrócić się do chrześcijan, jako do tych, którzy znają „kairos” (Rz 13,11). Jeśli w omawianych fragmentach główny akcent spoczywał na ukazaniu, że kairos chrześcijanina jest darem Bożej łaski, że jest szansą zbawienia, której nie wolno odrzucić, to w perykopie Rz 13,11-14 zwrócona zostanie uwaga na to, jakie wezwanie chrześcijaninowi przynosi kairos. Pełniejsze odczytanie tego wezwania ułatwi nam przebadanie struktury tej perykopy.

Struktura perykopy Rz 13,11-14.

Centralnym pojęciem perykopy jest termin „kairos”. Mając to na względzie można wskazać następującą jej strukturę:

1. Chrześcijanin jako znający „kairos” (w. 11-12a).
  - a) Przywołanie głównego pojęcia perykopy: „eidotes ton kairon” (w.11a)
  - b) Konkretyzacja pojęcia „kairos” oraz jego wezwania: „teraz nadeszła dla was godzina powstania ze snu” (w. 11b).
  - c) Uzasadnienie poprzedniego stwierdzenia: „teraz bowiem zbawienie jest bliżej nas niż wtedy, gdyśmy uwierzyli” (w. 11c).
  - d) Przejście do parenezy przez przywołanie tematu w. 11b: „Noc się przesunęła, a przybliżył się dzień” (w. 12a).
2. Parenetyczna eksplikacja przynieszonego przez „kairos” wezwania do powstania ze snu (w. 12b-14).

²⁰ Por. R. Grosche, *Kommentar zum Römerbrief*, Werl 1975, s. 137; H. Paulsen, *Überlieferung und Auslegung in Römer 8*, Neukirchen 1974, s. 107 nn.

- a) Przez przeciwstawne pojęcia: ciemność – światło:
„Odrzucimy więc uczynki ciemności” (w. 12b),
„a przyobleczmy się w zbroję światła (w. 12c).
- b) Przez przywołanie postępowania właściwego dniowi oraz jego przeciwieństwo:
„Żyjmy więc przyzwoicie jak w dzień (w. 13a).
„nie w hulankach i pijatykach, nie w rozpuście i wyuzdaniu, nie w kłótni i zazdrości” (w. 13b).
- c) Przez przeciwstawne zasady: Chrystus – sarks:
„Ale przyobleczcie się w Pana Jesusa Chrystusa (w. 14a)
„i nie troszczcie się zbyt o ciało, dogadzając żądom” (w. 14b)²¹.
- Warto zaznaczyć, że podobne wątki tematyczne napotykamy w perykopie Ef 5,8-14, przy czym wezwanie do powstania ze snu nie wychodzi tam od „kairos”, jak to mamy w Rz 13,11-14, lecz ma swe źródło w fakcie przyjęcia chrztu²².

Chrześcijanin jako znający „kairos” (w. 11-12a).

Perykopę rozpoczyna niezbyt jasne wyrażenie „kai touto”, którego funkcję w tym kontekście trudno jest jednoznacznie określić²³. Prawdopodobnie chodzi o luźne, redakcyjne przejście do nowej problematyki. Wyrażenie „eidotes ton kairon” przypomina adresatom listu, że znają oni już „kairos”. Chodzi o „kairos” łaski i szansy zbawienia, „kairos” do podjęcia koniecznej decyzji, „kairos”, który należy bezwzględnie wykorzystać. Mówił o tym Apostoł we wcześniejszych fragmentach listu.

W perykopie Rz 13,11-14 jeszcze raz powraca on do tej problematyki, zwracając w tym przypadku szczególną uwagę na wezwanie, jakie przynosi „kairos”. Zostało ono zawarte w zdaniu wprowadzonym przez „hoti”: „teraz nadeszła dla was godzina powstania ze snu” (dosłownie: godzina (hōra) już (ēdē), żebyście się przebudzili”). Słowa te brzmią jak pobudka. Ponagląjący charakter

---

²¹ Podobny podział perykopy proponuje A. V ö g t l e, *Offenbarungsgeschichte und Wirkungsgeschichte. Neutestamentliche Beiträge*, Freiburg 1985, s. 191 n.

²² Por. T e n z e, *Paraklese und Eschatologie nach Röm 13,11-14*, w: *Dimensions de la vie chrétienne (Rm 12-13)*, Rome 1979, s. 185.

²³ Niektórzy z komentatorów, na przykład H. S c h l i e r, *dz. cyt.* s. 396; U. W i l c k e n s, *dz. cyt.* t.3, s. 75, proponują uzupełnienie wyrażenia „kai touto” imperatiwem „poieite”.

„kairos” jest tu zasygnalizowany w dwojaki sposób. Termin $\epsilon\delta\epsilon$ ” może oznaczać zarówno „już”, „natychmiast”, jak i „teraz”²⁴. Ponadto inny z terminów: „hōra”, stosunkowo rzadko pojawiający się w listach św. Pawła (w Perykopie Rz tylko jeden raz) w swym podstawowym znaczeniu wskazuje na właściwy, sprzyjający czas²⁵.

Czego domaga się ten „kairos”, ta godzina? Wzywa on „eks hypnou egerthēnai”. Obraz przebudzenia się ze snu był dobrze znany w kręgach hellenistycznej mistyki.²⁶ Nie jest on również obcy pismom Nowego Testamentu. I tak Ef 5,14 zawiera fragment prawdopodobnie starożytnego hymnu chrzcielnego: „Zbudź się, o śpiący, i powstań z martwych, a zajaśnieje ci Chrystus”. Oznacza to, że już w życiu chrześcijanina realizuje się to, o czym mówił Chrystus w swych przypowieściach Mt 24,48-50; 25,1-13; Łk 12,35-40.²⁷ Przebudzenie się ze snu wyjaśnione jest przez słowa wersetu 12b: „Odrzucimy uczynki ciemności”. Chodzi o zasadniczą postawę, o której mówił Apostoł we wprowadzeniu do parenetycznej części listu: „Nie bierzcie wzoru z tego świata, lecz przemieniajcie się przez odnawianie umysłu” (Rz 12,2).²⁸

Wyjątkowy charakter aktualnej egzystencji chrześcijańskiej uzasadnia stwierdzenie z w. 11 c: „Teraz bowiem zbawienie ($\sigma\tau\epsilon\iota\omega$) jest bliżej nas niż wtedy, gdyśmy uwierzyli”. Uderza uroczysty – podobny jak w 2 Kor 6,2 – ton tego zdania, które podkreśla rozstrzygające znaczenie obecnego „kairos”: Zbawienie jest bliżej nas. W listach Pawłowych termin „ $\sigma\tau\epsilon\iota\omega$ ” oznacza zbawienie подарowane przez Boga człowiekowi w Jezusie Chrystusie, przy czym często Apostoł ma na uwadze ostateczne, eschatologiczne zbawienie, na które chrześcijanin wciąż oczekuje (por. Rz 8,23 n.; Flp 3,20n.)²⁹.

To zbawienie jest darem Bożym wysłużonym przez Chrystusa. Nie oznacza to jednak, że człowiek ma na nie biernie wyczekać. W perykopie 1 Tes 5,1-11, w której również pojawia się termin „kairos” oraz omawiane są podobne zagadnienia jak w Rz 13,11-14,

²⁴ Por. W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Berlin 1971, k. 680.

²⁵ Por. F. J. Ort Kemper, *Leben aus dem Glauben. Christliche Grundhaltungen nach Römer 12-13*, Münster 1980, s. 133.

²⁶ Przykłady paralel podaje: H. Schlier, *dz. cyt.*, s. 396.

²⁷ Por. U. Wilckens, *dz. cyt.* s. 75.

²⁸ Por. H. Schlier, *dz. cyt.*, s. 396.

²⁹ Por. F. J. Ort Kemper, *dz. cyt.*, s. 135.

św. Paweł w związku z oczekiwanym zbawieniem mówi o czuwaniu i trzeźwości (w. 6) oraz odzianiu się „w pancierz wiary i miłości oraz hełm nadziei zbawienia” (w.8). Również w Rz 13,11 wzmianka o oczekiwanym zbawieniu połączona jest z parenezą.

Słowa: „teraz zbawienie jest bliżej nas” dały podstawę do opinii, jakoby św. Paweł przeświadczony był o bezpośredniej bliskości powtórnego przyjścia Chrystusa³⁰. Wydaje się jednak, że ta interpretacja jest nie do przyjęcia, gdyż nie uwzględnia należycie kontekstu tych słów. Podstawowym pojęciem perykopy Rz 13, 11-14 jest „kairos”, któremu przyporządkowane jest wszystko to, o czym mówią wersety 11bc i 12a. Słowa „teraz zbawienie jest bliżej nas” wyjaśniają i precyzują, jaką jest w tym przypadku istotna treść tego terminu, przy czym raz jeszcze zwracają uwagę na rozstrzygający charakter sytuacji, w jakiej znajduje się chrześcijanin.

Sytuacja obecnej bliskości zbawienia łączy się z minionym wydarzeniem: „Teraz zbawienie jest bliżej nas niż wtedy, gdyśmy uwierzyli”. Chodzi tu o stanie się chrześcijaninem, które związane jest z przyjęciem chrztu. Czasownik „pisteuein” w znaczeniu „stać się wierzącym” znajduje się również w 1 Kor 3,5; 15,2; Ga 2,16.

Przeciwstawienie między ciemnością a światłością zasugerowane w Rz 13,12a: „Noc się przesunęła, a przybliżył się dzień”, a rozwinięte w parenetycznej eksplikacji (w. 12b-14) miało głęboką symbolikę w etycznych pouczeniach Starego Testamentu³¹, w apokaliptycznym i rabinistycznym judaizmie oraz w religijności hellenistycznej³².

Dzień jeszcze się nie rozpoczął, chociaż chrześcijanin już żyje w jego świetle³³. Dzień, który się przybliżył, w istocie jest dniem Pana (por. 1 Kor 1,8; 5,5; 2 Kor 1,14; 1 Tes 5,2; 2 Tes 2,2) lub inaczej dniem Chrystusa Jezusa (por. Flp. 1,6.10). Chrześcijanina już olśnił „blask Ewangelii chwały Chrystusa” (2 Kor 4,4; por. także 3,18; 4,6; Ef 1,18). „Kairos” w jakim znajduje się chrześcijanin jest więc czasem przełomu, który przynosi konkretne wezwania. Będzie mówił o nich Apostoł w drugiej części perykopy.

---

³⁰ Por. J. Baumgarten, *Paulus und die Apokalyptik. Die Auslegung apokalyptischer Überlieferungen in den echten Paulusbriefen*, Neukirchen 1975, s. 210.

³¹ „Ścieżka prawych – to światło poranne, wschodzi – wzrasta aż do południa; droga grzeszników jak gęsty mrok, nie wiedzą, o co się potkną” (Prz 4,18-19).

³² Por. U. Wilkens, *dz. cyt.*, s. 77.

³³ Por. R. Grosche, *dz. cyt.*, s. 182.

**Parenetyczna eksplikacja przynieszonego przez „kairos”
wezwania do powstania ze snu (w. 12b-14).**

Parenezę rozpoczyna zachęta: „Odrzućmy więc uczynki ciemności a przyobleczmy się w zbroję światła” (w. 12bc). Najogólniej mówiąc, konieczna jest całkowita przemiana życia, odrzucenie tego wszystkiego, co grzeszne³⁴. Mając na względzie „kairos”, który wzywa do powstania ze snu, chrześcijanin winien odrzucić uczynki ciemności. W Kol. 3,8 wylicza się: gniew, zapalczywość, złość, znieważanie i haniebną mowę, jako wszystko to, co chrześcijanin winien odrzucić.

Roztrzygający charakter „kairos” domaga się ponadto przyobleczenia się w zbroję światła, przez co zasugerowana jest idea walki, zmagania się i pokonywania przeszkód. Poszczególne elementy zbroi światła wylicza się w 1 Tes 5,8 oraz bardzo szczegółowo w Ef 6,11-18. Zestawienie uczynków ciemności i zbroi światła jest nieco dziwne, lecz nie pozbawione znaczenia. Przywołując obraz walczącego żołnierza, św. Paweł pragnie podkreślić, że życie chrześcijańskie domaga się pełnego zaangażowania wszystkich sił³⁵.

Użyte w w. 12bc czasowniki: „apothōmetha” i „endysōmetha” przywołują dobrze znany w środowisku Nowego Testamentu obraz zrzucania z siebie starej szaty i nakładania nowej (por. Ga 3,27; 1 Tes 5,8; Ef 4,22-25; Kol 3,8.10.12; Hbr 12,1; 1 P 2,1; Jk 1,21). Zauważa się, że w kontekście tego obrazu niekiedy pojawia się przeciwstawienie: stary człowiek – nowy człowiek. Wiele wskazuje na to, że środowiskiem życiowym tego rodzaju pouczeń była liturgia chrzcielna³⁶.

Wyposażenie chrześcijanina w zbroję światła umożliwia mu postępowanie odpowiadające jego przynależności do dnia. Stąd w dalszej części parenezy Apostoł wzywa do postępowania właściwego dniowi: „Żyjmy (peripatēsōmen) więc przyzwoicie (euschēmonōs) jak w dzień” (Rz 13,13a). Klasyczna greka nie zna przenośnego znaczenia czasownika „peripatein”: postępować w określony sposób³⁷. Takie znaczenie znają jednak zarówno LXX jak i Nowy Testament, w szczególności zaś św. Paweł. I tak, w Rz 6,4

³⁴ Por. H. W. Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, Berlin 1962, s. 224.

³⁵ Por. F. J. Ort Kemper, *dz. cyt.*, s. 141.

³⁶ Por. H. Schlier, *dz. cyt.*, s. 397.

³⁷ Por. G. Torti, *La lettera ai Romani*, Brescia 1977, s. 142.

z faktu przyjęcia chrztu wyprowadza on wezwanie do postępowania według zasad nowego życia (en kainotēti dzōēs peripatēsōmen). W innym zaś miejscu przeciwstawia on postępowanie według ciała, postępowaniu według Ducha: Dla tych, którzy są w Chrystusie Jezusie, nie ma już potępienia (...), o ile postępujemy nie według ciała, ale według Ducha (peripatousin (...) kata pneuma; Rz 8,1.4).

Sposób postępowania chrześcijanina w przypadku Rz 13,13 określa bliżej przysłówek „euschēmonōs” oznaczający: „przyzwoicie”, „szlachetnie”, „godnie”, „poważnie”. Podobne połączenie słów: „peripatein” i „euschēmonōs” spotykamy również w 1 Tes 4,12 w kontekście wezwania do takiego postępowania, by ci, „którzy pozostaną na zewnątrz”, czyli niechrześcijanie nie mieli żadnych podstaw do krytyki chrześcijańskiego stylu życia.

Wydaje się jednak, że wyrażenie „euschēmonōs peripatēsōmen” z Rz 13,13 nie może być odczytywane wyłącznie jako wezwanie do zachowania zwykłej przyzwoitości, gdyż poprzedzający je zwrot „hōs en hēmera” sugeruje, że chodzi tu o coś więcej. Jak już wskazano, dzień, o którym mowa w w. 12a jest eschatologicznym dniem Pana. Wprawdzie dzień ten jeszcze nie nastąpił, niemniej jednak winien on być antycypowany na płaszczyźnie etycznej przez odpowiadające mu hōs en hēmera postępowanie chrześcijanina³⁸.

W sprzeczności z takim postępowaniem byłoby wszystko to, co następnie Apostoł wyliczył w krótkim katalogu wad: „nie w hulankach (kōmois) i pijatykach, nie w rozpuście i wyuzdaniu, nie w kłótni i zazdrości” (w. 13b). Wyliczenie w takiej kolejności wad, które powinny być obce postępowaniu chrześcijanina, wydaje się być nieprzypadkowe: Obżarstwo i pijaństwo prowadzą zazwyczaj do seksualnych nadużyć, a te z kolei do kłótni i zazdrości³⁹. Termin „kōmos” oddawany polskim „hulanka” pierwotnie oznaczał uroczystości ku czci Bachusa, z którymi zazwyczaj łączyły się pijatyki⁴⁰.

³⁸ Por. J. Baumgarten, *dz. cyt.*, s. 212; F. J. Ortkeper, *dz. cyt.*, s. 143; R. Grosche, *dz. cyt.*, s. 182.

³⁹ Por. R. Pesch, *Römerbrief*, Würzburg 1987, s. 97. Warto zauważyć, że w umieszczonym w pierwszej części listu (Rz 1,18-32) opisie stanu moralnego pogan znajduje się znacznie obszerniejszy katalog wad. Występki, o których mowa w Rz 13,13 często wymieniane są w innych księgach Nowego Testamentu (por. Ga 5, 19 nn.; 2 Kor 12,20 n.; Ef 4,19; 1 P 4,3; Jud 4).

⁴⁰ Por. H. W. Schmidt, *dz. cyt.*, s. 225; K. Romaniuk, *dz. cyt.*, s. 258.

Wezwanie „kairos” do powstania ze snu, czyli – między innymi – do odrzucenia uczynków ciemności, w praktyce sprowadza się do wyrzeczenia się tego wszystkiego, co było charakterystyczne dla pogańskiego stylu życia. Tego rodzaju konkretyzacja wezwania przynieszonego przez „kairos” znajduje kontynuację w w. 14a: „przyobleczcie się w Pana Jezusa Chrystusa”. Celem Apostoła nie jest tu – jakby się to mogło wydawać – abstrakcyjno – teoretyczne pouczenie, o czym świadczy użycie czasownika „endyō” w imperatiwie oraz druga część wersetu 14: „i nie troszczcie się zbytnio o ciało, dogadzając żądzom”.

Według Ga 3,27 przyobleczenie się chrześcijanina w Chrystusa dokonało się podczas chrztu: „Wy wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa”. Stąd w wersecie Rz 13,14a może chodzić jedynie o odnawianie przyoblekania się w Chrystusa, a dokładniej o pełną realizację zapoczątkowanej na chrzcie wspólnoty życia z Panem. Tym, co ponagla do tego chrześcijanina, jest zbliżający się dzień Pana⁴¹.

Jest rzeczą charakterystyczną, że św. Paweł katalogowi wad nie przeciwstawia jakiegoś katalogu cnót, lecz wskazuje na principium nowego życia. Dzięki wspólnotcie życia z Panem Jezusem Chrystusem chrześcijanin zdolny jest porzucić uczynki ciała. Nie jest też wykluczone, że w wezwaniu: „Przyobleczcie się w Pana Jezusa Chrystusa” (w. 14a) pośrednio zawarta jest zachęta do naśladowania Chrystusa.

Druga część wersetu 14: „i nie troszczcie się zbytnio o ciało, dogadzając żądzom” winna być rozważana z uwzględnieniem szerszego kontekstu. Z pewnością nie chodzi tu Pawłowi o jakieś praktyki ascetyczne dotyczące umartwienia ciała. Użyty w w. 14b termin „sarks – ciało” często bywa łączony z grzechem. W Ga 5,19-21 Apostoł wylicza uczynki, jakie rodzą się z ciała (ta erga tēs sarkos)⁴². Są nimi: nierząd, nieczystość, wyuzdanie, uprawianie bałwochwalstwa, czary, nienawiść, spór, zawiść, wzburzenie, niewłaściwa pogoń za zaszczytami, niezgoda, rozłamy, zazdrość, pijaństwo, hulanki i tym podobne. Nic więc dziwnego, że nieco wcześniej stwierdza on: „Oto, czego uczyć: postępujcie według Ducha (pneumati peripateite), a nie spełnicie pożądania ciała” (w.16).

⁴¹ Por. J. Baumgarten, *dz. cyt.*, s. 212.

⁴² W Rz 13,12 występuje podobne wyrażenie: „ta erga tou skotous”.

Zatem chrześcijanin winien być świadomy, że dany mu został szczególny „kairos”. Jest to „kairos” zbawienia oraz zbliżającego się dnia Pana. Wezwania wychodzące od „kairos” są radykalne, konkretne oraz domagające się pełnego chrześcijańskiego zaangażowania.